

1930 YILINDA YAPILAN BİR NÜFUS ÇALIŞMASI VE "DÖNME LİSTELERİ"

RIFAT N. BALI

T.C. Başvekâlet İstatistik Umumi Müdürlüğü'nün Başvekil İsmet Paşa'ya yazdığı yazıdan açıkça anlaşılacağı üzere, 1930 yılında Emniyet Umum Müdürlüğü gayri Türk ve gayrimüslimlerin nüfus sayımını belirtir bir çalışma hazırlamıştı.

Bu çalışma 1927 yılında yapılan nüfus genel sayımı rakamlarıyla uyummadığından, İsmet Paşa müdürlükten inceleme yapılmasını emretmiş. Söz konusu araştırma hangi ihtiyaca binaen hazırlanmış? Hangi kurumlara gönderilmiş?

PROF. YUSUF HALAÇOĞLU'NUN BEYANI

Türk Tarih Kurumu Başkanı (TTK) Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu'nun 18 Ağustos 2007 tarihinde Kayseri'de düzenlenen, Türk Tarihinde ve Kültüründe Avşarlar Sempozyumu'nda yaptığı açılış konuşmasında sarf ettiği; "Araştırmalarımızda şunu gördüm ki; pek çok Kürt dediğimiz insanlar Türkmen asıllı. Yapısal olarak söylüyorum ama bununla beraber bir şey daha ifade ediyorum. Bunlar fantezi değil. Söyleyeceğim şey, bugün Kürt olarak bilinen, hatta hatta şöyle söyleyeyim, Kürt-Alevi olarak bilinen birçok insan da maa- lesef Ermeni dönmeleri. Yani bizim zannettiğimiz gibi bir Kürt hareketi değil PKK veya TİKKO hareketi. Bütün bunları yabancı arşiv belgeleri ve o tarihte yapılmış bir takım araştırmalardan söylediğimi belirtmek isterim," sözleri çok ciddi bir toplumsal tepki yarattı.¹ Bu tepki üzerine düşüncelerini bir daha açıklama ihtiyacı hisseden Halaçoğlu, 21 Ağustos 2007 tarihinde düzenlediği basın toplantısında görüşlerini bir kere daha dile getirdi. Bu toplantıda Halaçoğlu, elinde

100 bine yakın Ermeni dönmesinin isim isim listesinin mevcut olduğunu, ancak listeyi yayınlamayacağını açıklayarak, vesika olarak da Amerikan Milli Arşivleri'nden temin edildiği aşikâr olan bir fotokopyi gösterdi.² 18 Ağustos'ta başlayan ve eylül ayının ilk günlerine kadar süren tartışma ve tepkiler sırasında Prof. Halaçoğlu'nun kendisinde mevcut olan, ancak yayınlamaya- cağını belirttiği liste veya listelerin hangi arşivlerde bulunduğu ise hiç tartışılmadı.

LİSTELER HANGİ ARŞİVLERDE OLABİLİR?

Prof. Halaçoğlu'nun elinde bulunan "Ermeni dönmeleri listesi" kendisinin de bir mülakatta açıkça ifade ettiği üzere,³ Amerikan Milli Arşivleri başta olmak üzere, Amerika kaynaklı birçok resmi ve özel kurum arşivinden alınmış çok sayıdaki belgelerden biri.

Söz konusu belgelere benzer belgelerin Türk Arşivleri'nde olması ihtimali mevcut, ancak onları tespit etmek fevkalade zor, ulaşmak ise büyük ölçüde imkânsız zira böyle- si bir "Ermeni dönmeleri listesi"nin

Türkiye'de hangi arşivde mevcut olduğu belli değil. Arşivlerin bir kısmı T.C. Devlet Arşivleri'ne nakledilmedikleri gibi, araştırmacılara da kapalı.⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri'ne bağlı Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri'nde mevcut belgelerin tasnifi henüz tamamlanmadığından, belgelerin önemli bir kısmı araştırmacıların istifadesine sunulmuş değil. Hal böyle olunca, bir an için böylesi listelerin Türk arşivlerinde mevcut olduklarını varsaysak bile onlara ulaşmak şimdilik mümkün değil.

AÇIKLANMAMIŞ BİR ARAŞTIRMA

Türk halkının etnik/dinsel kökenlerini kayıt altına almış ve resmi makamlarca hazırlanmış bir araştırmanın mevcut olduğunu veya tam aksine olmadığını kesin bir ifadeyle söylemek mümkün değil. Ancak T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde mevcut bir belgeden, böylesi bir araştırmanın 1930 yılında Emniyet Umum Müdürlüğü tarafından hazırlandığı anlaşılmakta.

T.C. Başvekâlet İstatistik Umumi Müdürlüğü'nün Başvekil İsmet

Paşa'ya hitaben 18 Mart 1933 tarihinde kaleme aldığı yazıdan açıkça anlaşılacağı üzere, 1930 yılında Emniyet Umum Müdürlüğü gayri Türk ve gayrimüslimlerin nüfus sayımını belirtir bir çalışma hazırlamıştı. Bu çalışma, 1927 yılında yapılan Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımından sadece üç yıl sonra hazırlanmış. Bu çalışmada ortaya çıkan rakamlar 1927 yılı Nüfus Genel Sayımı

rakamlarıyla uyuşmadığından, Başvekil İsmet Paşa İstatistik Umum Müdürlüğü'ne inceleme yapılmasını emretmiş. Bu inceleme yapılmış ve İstatistik Umum Müdür Vekili, İsmet Paşa'ya yolladığı mektupta rakamların neden uyuşmadıkları konusunda ayrıntılı teknik bilgi vermekte. Bu belge birçok sorulan sorularına yol açmakta. Bu araştırma hangi ihtiyaca binaen hazırlanmış? Hangi kurum-

lara gönderilmiş? Türk arşivlerinde mevcut olan belgelerin tamamı araştırmacıların istifadesine açılmadığı sürece bu soruları cevaplandırmak mümkün değil.

RIFAT N. BALI
BAĞIMSIZ ARAŞTIRMACI

Belge

T.C.

Baş vekâlet

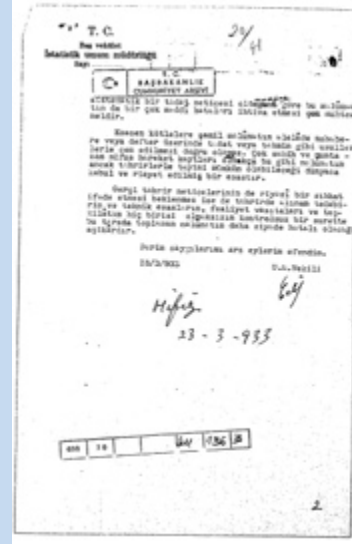
İstatistik umum müdürlüğü

Sayı 475

Başvekil İsmet paşa hazretlerine Umumi nüfus tahririnde [sayımında] tespit olunan türkün gayri milletler ile, gayri müslümler miktarının, bilâhare Emniyet Umum müdürlüğünün 1930 senesi için topladığı ve bir albümde grafiklerle ifade eylediği rakamlara nazaran farklı görülmeleri üzerine emri samilerine [sadâret makamının yazılı emirnamesi] imtisalen [uyarak] tetkikatta bulundum ve bu rakamları hazırlayan memurlarla görüştüm.

1- Nüfus tahririnde [sayımında] irki milliyetler konuşulan lisana nazaran tayin edilmiş ve mümkün olan kontrol şeraiti [şartları] cami [toplam] olarak yapılmıştır.

Halbuki aldığım izahata nazaran Emniyet işlerinin topladığı malûmat nüfus kayıtlarından alınmıştır ki bu kayıtların itimada şayan olmadığı malûmdur. Çünkü bir çok ölenlerin ve muhacirlerin kaydı silinmediği gibi bir çok doğumlar ve muhaceretler de kayıt olunmamaktadır. Bu cihet, işbu malûmatı toplayan kimseler tarafından da tasdik edilmektedir. Her iki nevi malûmat arasındaki fazlalığın, bir nüfus tezayüdüne [artışına] tekabül edip edemeyeceğini de ayrıca hesap ettim. En yüksek tezayüt [artım] nisbetleri kabuledilse bile arada yine mühim bir fazlalık kalmaktadır. Şu halde muhtelif milliyetlerde görülen fazlalığı nüfus tezayüdünden ziyade bu kere toplanan malûmatın sağlam bir menba [kaynak] ve esasa istinat edememesine atfetmek icapeder.

2- Gayri müslümler miktarına gelince; Emniyeti umumiye müdürlüğünün din tasnifatı sistematik bir manzara arz etmiyor. Din isimleri arasında bir din ifade etmeyen (İslav, Bulgar, Malakan) tabirleri olduğu gibi buna mukabil Ortodoks hiç görünmemektedir. Bu itibarla Emniyet işleri müdürlüğünün rakamlarını tahrirle [yazı ile] mukayeseye hiç imkân göremiyorum. Bizim tasnifimize dahil olmayan kısımların yekûnu da tahrir tasnifinde sair dinler namı altında gösterilen yekûndan pek yüksek derecede farklıdır.

Bu malûmat da yine nüfus kayıtlarına istinat ettiğine ve birer birer kayıt edilmiş cetveller üzerinde sistematik bir tadat [sayım] neticesi olmadığına göre bu malûmatın da bir çok maddî hataları ihtiva etmesi muhtemeldir.

Esasen kütlelere şamil malûmatın alelâde muhabere veya defter üzerinde

tadat [sayım] veya tahmin gibi usullerle cem edilmesi [toplanması] doğru olamaz. Çok sahih [doğru] ve muntazam nüfus hareket kayıtları oldukça bu gibi malûmatın ancak tahrirlerle tayini mümkün olabileceği dünyaca kabul ve riayet edilmiş bir esastır.

Gerçi tahrir neticelerinin de riyazi [matematiksel] bir sıhhat ifade etmesi beklenmez ise de tahrirde alınan tedabirin [tedbirlerin] ve teknik esasların, faaliyet vasıtaları ve teşkilâtın hiç birisi olmaksızın kontrolsüz bir surette bu tarzda toplanan malûmatın daha ziyade hatalı olacağı aşîkârdır.

**Derin saygılarımla
arz eylerim efendim.
18/3/933
U.M. Vekili**

KAYNAKLAR

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, dosya 2041, fon kodu 30..10.0.0, yer no. 24.136..3

DİPNOTLAR

- 1 <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Print&DuyuruNo=166&Yer=Duyurular>
- 2 Ahmet Dinç, "Türk isimi alan 100 bin Ermeni'nin

listesi elimde; ama açıklamayacağım", *Zaman*, 22 Ağustos 2007.

- 3 Deniz Güçer, "Ermeni Listesi ABD arşivinden", *Akşam*, 2 Eylül 2007.

- 4 Milli İstihbarat Teşkilatı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Cumhurbaşkanlığı arşivleri, bireysel başvurulara kimi zaman verilen izinler dışında, araştırmacılara kapalıdır.